

ОДБРАНА

СПЕЦИЈАЛНИ ПРИЛОГ 1

КОСОВО И МЕТОХИЈА
ИСТОРИЈА ПОЛИТИКА СУДБИНА

ГОРДИЈЕВ ЧВОР

Косово и Метохија – мала регија на простору Балкана, још мања у поимању европског простора, а једва видљива на мапи света, постало је проблем глобалних размера, велики испит политичке зрелости, моћи и утицаја међународне заједнице. Ма како били супротстављени интереси, идеје и разлози за различито решавања статуса, право и правда (као прва и последња чињеница – које би требало да имају одлучујућу реч), не одступају од става да је Космет део Републике Србије и да је српско становништво вековима тамо имало и има своје место под сунцем.

Последња деценија, симболично подељена праговима два века, обележена је драматичним збивањима у јужној српској покрајини. Питање Косова и Метохије изашло је ван оквира унутрашњег проблема наше земље. Тамошње прилике клизав су терен и за међународну заједницу, чији политичари покушавају да у (не)могућој мисији нађу решење „на задовољство обе стране“. Чињеница да је подручје Косова и Метохије постало неуралгична тачка Балкана и потенцијални фактор нестабилности Европе, па и света, додатно оптерећује трагање за излазом из ситуације препуне непомирљивих ставова, апсурдних противречности, нереалних амбиција, претњи и нервозног ишчекивања. Албанској заједници се жури у независност, која је за нашу државу апсолутно неприхватљива. Србија се јасно залаже за ширу аутономију Космета, инсистирајући на међународним стандардима, владавини права и заштити интереса српског становништва. Очигледни су напори међународне заједнице да нешто учини, али недостаје конкретна иницијатива, а време тече...

Можемо да оставимо по страни митове, али не можемо историјске чињенице и емотивни набој који је изразито својствен бићу српског народа. Далеке 548. године основано је хришћанско архиепископско седиште у Пећи, које је касније изнедрило Српску патријаршију. Историја говори да је у средњем веку Космет био државни, културни и духовни центар Србије. На том простору изграђено је на стотине српских манастира и црква.

Албанци су стигли са разних простора и, углавном, под туђим заставама. Од Кавказа до „земље орлова“. Највећи број Албанаца прихватио је исламску веру и постао део поретка моћне Отоманске империје. Мајоризација албанског живља, подвучена изузетно високом стопом наталитета, хегемонија и неописиве територијалне претензије, праћене су мучењем Срба и прогоном с вековних огњишта, који су у свом носталгичном заносу чак и једној равници у Далмацији дали име Косово. У тим тешким временима страдања створен је косовски мит, утемељен на Тајној вечери, Јудиној издаји и Христовом погубљењу на Голготи. Еп је ишао тако далеко да су Срби вековима рачунали време пре и после Косова, а не пре и после Христа.

А је Косово и Метохија од вајкада болно присутно у бићу Срба сведочи и слика из 1912. године, када је Српска војска у Првом балканском рату ослободила Косово и Метохију, а њени војници љубили земљу и гурали је у недра. Потпуни повратак Срба на Космет прекинуо је Други светски рат. Крај најкрвавијег догађаја у историји Србима је донео и срећу и проклетство. Срећу, јер је Косово и Метохија коначно постало део Србије, као њена јужна покрајина, а проклетство, јер је политичко додворавање Албанцима гурало Србе на друштвене маргине.

Тако је било деценијама, све до отворених претњи албанских екстремиста, демонстрација, оружаних побуна и позива да се протера целокупно неалбанско становништво. Тероризам, терор и терористи заоденули су униформу самопрокламоване ОВК, латили се оружја, те најавили крајњи циљ – самостална држава и отцепљење од Србије.

Успедио је енергичан наступ јединица Војске Југославије и МУП-а Србије у одбрани државног суверенитета и територијалног интегритета.

Крећући се историјском пречицом препуном конфузне политике, од пуког додворавања Албанцима, преко периода отрешњења и примене силе, што је намиривано српским главама, стигли смо до војне интервенције снага НАТО, рушења, изгнанства... Резултат је катастрофалан: прогнано је 200.000 Срба и тридесетак хиљада осталих неалбанаца са својих огњишта. Порушено је 40.000 српских кућа и 150 манастира и црква.

Кумановским споразумом окончан је бесмислени рат. Кфор је преузео одговорност очувања мира, али Албанци до данас нису престали са прогонима Срба и неалбанског становништва. Сведоци смо свакодневних инцидената, етничког насиља над Србима, чак и над српском децом. Срби и друго неалбанско становништво немају безбедност живљења, нису равноправни учесници у политичком животу косметских институција, самим тим немају слободу одлучивања, слободу кретања. Нездраве и опасне амбиције албанских лидера постају све веће, стога у јавним наступима, у оквиру званичних институција и на међународној политичкој сцени, изјаве о томе без престанка упућују Србима и међународној заједници као сигурно остварљиве. А прогони Срба не престају. Домаћи и страни експерти за проблем тероризма, Косово и Метохију истичу као посебно кризно подручје. Док се трага за решењем, представници званичне политике требало би да имају више слуха за овакву врсту упозорења.

Срби се залажу да Космет стекне статус „више од аутономије, мање од независности“, док Албанци тврдоглаво инсистирају на независном и само њиховом Космету. Где су право и правда, како одредити границе између рационалних решења и брзих одлука? Ко сагледава реалне чињенице, а ко их маргинализује, са каквим правом и да ли је свестан последица?

Једна од истина од које сви окрећу главу јесте стање зарђале машинерије косметске привреде, која је пре за отпад него за генерални ремонт. Према тврдњама економских стручњака, потпуна реконструкција косметске привреде коштала би више десетина милијарди долара! Стопа незапослености на Космету је највећа у Европи, а животни стандард Албанаца је у потпуно несразмерном односу према тим чињеницама. Новац однекуд стиже или се ствара нелегалним путевима. Помињу се оружје и дрога. С друге стране, српска заједница не само да живи у страху од ратнохушкачких поклича ратоборних и видљиво нестрпљивих косовских лидера већ и у забрињавајућој оскудици. Они јасно изнесе став да не желе испружену руку, већ хоће да несметано раде, стварају, поштено зарађују. Али где, код кога, с чим? Сатерани у права гета, уз сталну претњу и бригу за властито живот, не могу ни на своја гробља без обезбеђења припадника Кфора, а камоли у поља и фабрике које не раде.

И то је део косметске свакодневице, која и те како утиче на решење статуса јужне српске покрајине. Будућност Космета као да је у балканском Гордијевом чвору. Ту су испреплетени његова европеизација, токови савремене цивилизације, мрачни сепаратизам, илузије, политичко и не само политичко силеџиство...

Гордијев чвор је, да подсетимо, израз који води порекло из митологије старих Грка, а употребљава се и после 23 века као појам нерешивог проблема. Према легенди, Гордије је био оснивач фригијске државе и града Гордиона. Када је постао краљ, на колима до тада сиромашног сељака, остао је чвор који се никако није дао развезати. Оном коме то пође за руком проречено је да ће владати целом Азијом. Александар Велики је посетио храм у Гордиону, те је, нашавши се пред изазовом неразрешивог чвора, велики војсковођа исукао мач и пресекао га без пуно размишљања. Тако је македонски владар први испунио обећање краља Гордија и остварио пророчанство, створивши највећу државу античког света. Додуше, убрзо је од мача и страдао... Данас је друго време, и нема чудотворног мача, а ни оног ко би њиме без великих последица витлао на Балкану.

Коначно решење је скривено можда у неком „Гордијевом чвору“, али њега сигурно треба разрешити паметном политиком, мудрошћу и стрпљењем... Мачем никако! ■

Бранко КОПУНОВИЋ

Санда Рашковић-Ивић, председник Координационог центра за Косово и Метохију

Формула више од аутономије, мање од независности је фер решење. Решење којим нико неће бити задовољан у потпуности. Неће то бити ни српски екстремисти, неће им се свидети што се укида централизам Београда над Покрајином.

Албански екстремисти такође неће бити задовољни, јер неће добити независност. Међутим, као и у животу, најбоље решење је оно којим ниједна страна у сукобу није у потпуности задовољна, где нема победника и поражених.

ДУГ ПУТ КУЋИ

У носећи потребну и дозвољену дозу емотивности у политику, психијатар др Санда Рашковић-Ивић, већ при првим корацима на месту председника Координационог центра за Косово и Метохију, боји сурову косовску статистику животом. Разговарамо другог дана по преузимању ове важне и осетљиве дужности о садашњости и будућности Косова, о предлозима решења за статус наше јужне Покрајине која су у оптицају, о српском нејединству, екстремизму али и стрпљењу, које нам је потребно, а које чак и гусеницу претвара у свилу. Јер, како каже цитирајући свог оца академика Јована Рашковића, боље и сто година преговарања него један дан рата.

Место на које сте постављени је изузетно осетљиво и важно. Опет, верујем да сваки креативни и мислећи човек у односу на такав изазов има и неке своје идеје о томе шта треба чи-

нити. Како Ви видите свој простор делања?

– Место које је мени додељено је веома тешко и осетљиво, поготово у овом тренутку, који, нажалост, не траје само сада, или последњих пет година. То је вишедеценијски проблем, рекла бих и државно загубљено питање. У основи моје одлуке да се бавим Косовом и Метохијом, на овај начин и са овог места, пре свега је емоција. Многи критикују емотивност у политици, а ја мислим да је она неопходна. Као што је неопходна и у свим другим пословима. Моја емоција када је у питању Косово и Метохија слична је емоцији, верујем, свих нас. Косово је део нашег архетипа, више или мање, сви смо ми одрасли на Косовском циклусу народних песама, сви ми размишљамо по дијагонали Обилића и Бранковића. Мит о Косову је уједно и хришћански мит који има све елементе хришћанства у себи, до царства небеског и царства земаљског. Други део тог мог емотивног односа је што као родољуб, та реч се, нажалост, изликала, али се ја не стидим да је изговорим и кажем да то јесам, желим да се у овом преломном тренутку придружим многим људима, свима који то желе, и да заједно покушамо да нађемо најбоље решење за Косово и да нашу јужну Покрајину задржимо у границама наше земље. Тако нешто не могу сама, јер је Косово и Метохија исувише велики проблем и крупна тема да би пала на плећа једног човека, или само једног тима људи.

У проблемима који прожимају косовску стварност сте већ прилично дуго – водећи Комесаријат за избеглице, у политици такође – члан сте ДСС-а. Како мирите или разрешавате евентуалне дилеме између онога што је знање и искуство и онога што је политички став?

– Мислим да се знање и искуство и политички став и те

како могу помирити. Знање може само помоћи да се политички ставови формулишу у смислу поштовања принципа реалности. Као што политика може да помогне да се одређене ствари које су везане за знање и искуство спроведу.

Координациони центар је већ својим актом оснивања упућен на сарадњу са Владом Републике Србије и Владом СЦГ, покрајинским органима власти, Српском националном заједницом на Косову и Метохији, представницима међународне заједнице, албанских и осталих националних заједница у Покрајини. Где су до сада били највећи проблеми у сарадњи и како их превазићи?

– Српска политичка разједињеност је врло велики проблем. Оно на чему ћу настојати, не као неки српски помири-

тељ, јесте да став свих српских валидних политичких чинилаца када је у питању Косово и Метохија буде што јединственији. Када кажем јединство, не мислим на унисоност, не мислим да сви морамо да мислимо исто. Међутим, постоји простор у коме, чак и мислећи различито, можемо да се нађемо око неоспорних ствари. Мислим да нам је то дужност, као људи пре свега, а онда и као политичара. Било какво странчарење је права срамота за ову исувише крупну и деликатну тему, за Косово које је у великој опасности.

Морамо поћи од неколико ствари, Албанци већ одавно рачунају да је независност готова чињеница. Они се тако и понашају. Један део међународне заједнице такође рачуна на то. Уосталом, они су то Албанцима и обећали. На нашој страни је Резолуција 1244, која гарантује са правне стране да имамо суверенитет над том територијом. На нашој страни је и међународно право које не памти преседан да је некој држави отет део њене територије да би неки други народ ту правито своју државу, уколико се, наравно, дотично држава није сагласила са таквим идејама. Став нашег државног врха никако не иде у том правцу.

Сем српске политичке разједињености, која мора да се сведе око једне вертикале да би се уопште на прави начин преговарало о Косову, морамо знати и да на Косову имамо око 140.000 Срба и других неалбанаца, да ван граница Косова и Метохије, у Црној Гори и остатку Србије, имамо све заједно око 230.000 интерно расељених ли-

ца, људи који су избегли са тог простора. Горуће питање је решавање проблема опстанка. Нама је страшно важно да све те људе који су на Косову и Метохији, тамо и задржимо, да им максимално помогнемо да преживе, јер заиста живе у нељудским условима. Док сам била комесар била сам задивљена тим људима, њиховом храброшћу, срчаношћу, решеношћу да остану и опстану на своме.

Север Косова је у нешто бољој позицији јер се и психолошки наслања на Србију, а све остале енклаве које се налазе јужно од Ибра имају огромне проблеме, људи који тамо живе, заиста су прави хероји. Наравно, ту одлику не бих одрицала ни људима са Севера Косова, али они ипак нешто лакше живе, на већој су територији, која је инфраструктурно боље решена, имају универзитет, пут ка Србији...

Мој циљ је да се највише бавим опстанком тих људи, на првом месту, а онда повратком интерно расељених лица. Да бисмо се позабавили и опстанком и повратком, морамо да издејствујемо да сем ових хуманитарних пројеката који ће ићи око зимског програма, помоћи сваке врсте у алату, храни, лековима, крене и процес децентрализације. Децентрализација ће тим људима омогућити да опстану тамо где јесу. Јер, ако човек има негде свог учитеља, свог лекара, свог свештеника, свог судију, некога ко ће се бринути за његову сигурност, онда је он код куће. Онда ће се он осећати сигурно, и остаће на својој земљи, наћи ће и неки посао, што је већ надградња. Децентрализација замисљена тако да на читавој територији Косова, сви – и Албанци и неалбанци, добију битно појачање локалне самоуправе, једино је за сада могуће решење за ту покрајину. Говорим о Србима, јер о Албанцима брину Албанци и цео остали свет, нажалост. Да бисмо осигурали опстанак и отворили врата сигурном повратку ми морамо да издејствујемо формирање још неких српских општина на северу Косова, у Централном Косову, на шарпланинском делу, у косовско-поморавском делу, метохијском такође.

Чињеница јесте да литература везана за повратак, било интерно расељених или избеглих лица, није забележила да се након оволиког броја година игде вратило више од 30 одсто људи. Иначе се људи у знатно мањем проценту враћају на своје, што време више протиче. Наравно, албанска заједница је и ту феномен, они су се вратили у пуном, ако не и у већем проценту. Ми морамо да радимо на томе да иста она права која имају Албанци око повратка буду примењена и на Србе. Поготово у урбаним срединама. Видите, UNHCR, који се бави повратком у оквиру Уједињених нација, изричито каже да свако

има право да се врати на своје огњиште. Међутим, како онда тај исти UNHCR објашњава да Приштина, која је некада имала 300.000 становника, данас има 500.000? На која се то своја огњишта вратило још 200.000 људи? Један део те популације ушао је бесправно на српска огњишта, јер је Срба пре рата у Приштини било око 40.000, а сада их има седамсто. Албанска заједница и један део међународне заједнице имају велики страх од тога да ће Срби спровести енклавизацију, кантонизацију, да ће да успоставе неку српску покрајину, како би поделили Косово на два дела. Свакоме ко се иоле разуме у географију, довољно је да само погледа географску карту па да му буде јасно да ту нема никаквих могућности за деобу на пола. Српска насеља су разасртна као просута зрна кукуруза. Ми не можемо, све кад би и хтели, да повучемо линију која би била лимес до ког су Срби.

Служећи се медицинским речником, ту морамо ићи на десензибилизацију албанске етничке заједнице и дела међународне заједнице који имају такве страхове. Сада се барата изјавама како су Албанци фрустрирани српским повратком, па су фрустрирани планом Владе Републике Србије која је предложила аутономију у аутономији, чија суштина је децентрализација. Знате, у политици не можете баратати са фрустрацијом друге стране, фрустрација је психијатријска а не политичка категорија и ја ту не пристајем на замену теза. Читавом једном народу, албанском, лепи се етикета како је фрустриран, само не знам како уопште може бити фрустриран од 140.000 Срба, и још 100.000 да је среће да се врати.

Колико је Албанаца на Косову и Метохији?

– Не знамо тачно колико их је. Постоје неке претпоставке да је њих између милион и по и два милиона. Огроман број у сваком случају, и не знам како их присуство тог неупоредиво мањег броја Срба може фрустрирати.

Став српске владе је да независност никако није решење за Косово. Више од аутономије а мање од независности је формула која се све чешће чује из Београда када се говори о коначном статусу Косова и Метохије. Шта то тачно значи?

– Говорила сам о томе какав треба да буде положај српске заједнице унутар Покрајине, да она треба да буде заштићена, да основни стандарди, попут безбедности, морају бити осигурани. Косово је део наше државне територије и оно то и остаје решењем које Београд нуди. Оно што тај став изражава ис-

казом више од аутономије јесте да Косово и Метохија имају свог председника, своју законодавну власт, извршну и судску власт. На држави, значи мање од независности, остале би границе, војска, место у УН, Министарство спољних послова. Морали бисмо се суочити са тим да би трећину парламента заједничке државе чинили Албанци. Али и треба да се суочимо са тим, јер су они ту, они су део наше земље. Они живе на тој територији и имају право да буду репрезентовани и на савезном нивоу.

Прихватајући формулу мање од независности а више од аутономије, Косово би имало све атрибуте државе, али не и независност. Независност не могу да имају, јер је то наша државна територија. У оптицају су две флоскуле. Једна је чије овце онога и планина, њих има много па је и територија њихова. Та флоскула пре би спадала у репертоар родовског права, а никако у низ европских и светских правних стандарда 21. века. Ми причамо о уласку у ЕУ, о споразуму о стабилизацији и асоцијацији, тако да не знам где ту има места за родовско право.

Друга флоскула је на снази већ неко време, њу нажалост пласирају и неки челни људи међународне заједнице, а гласи отприлике овако: Ако немаш право, а имаш силу – позови се на морал. Значи, боже мој, јадни Албанци, много су патили за време Милошевићевог режима, а да би били утешени, треба им дати државу. Сетимо се само Кушнера који је рекао да је албанско дивљање из 1999. године „оправдани гнев“. Чак је и немачки филозоф Јирген Хабермас у новинама писао како се треба позвати на морал у случају Албанаца. Све су то флоскуле. Ако смо озбиљни људи темељ су права, а не песничке слободе и родовски обичајни закони. Морам се држати закона и реалности. Формула више од аутономије, мање од независности је фер решење. Решење којим нико неће бити задовољан у потпуности. Неће то бити ни српски екстремисти, неће им се свидети што се укида централизам Београда над Покрајином. Албански екстремисти такође неће бити задовољни, јер неће добити независност. Међутим, као и у животу, најбоље решење је оно којим ниједна страна у сукобу није у потпуности задовољна, где нема победника и поражених.

Улога међународне заједнице у читавој тој ситуацији је веома деликатна. Она се одазива на психијатријске проблеме типа фрустрације, на родовско право, а диктира рационалност када су Срби у питању, и нема ту врсту аршина, чак и када бивају убијани, а не само фрустрирани?

– Зато смо ми ту. Зато су ту држава, Влада Србије, државни врх, који стално морају скретати пажњу на суштину косовског проблема.

Који су основни услови за успех разговора о децентрализацији?

– То на шта се морамо припремити спада у домен психологије, али оне врсте која је у политици дозвољена. Морам бити упорни и веома стрпљиви. Свако брзо решење овако великог проблема биће погрешно, то је сигурно. Ми морамо настојати да гурамо свој програм. Треба, наравно, правити и компромисе, али до одређених граница. Стрпљене је исто тако важно. Ту морам цитирати мог оца који је рекао да је боље сто година преговарати, него један дан ратовати. Верујте ми, да смо преговарали и преговарали, место комесара за избеглице не би постојало, као ни ово на коме се сада налазим. Мирослав Антић каже да стрпљење претвара гусеницу у свиљу. И то је умеће.

Да ли је започета приватизација предузећа на

Косову пљачка имовине Републике Србије и њених грађана? Како у овом периоду заштити ту врсту интереса Републике Србије?

– Одговор је кратак. Јесте, то је велика пљачка. Господин Јесен Петерсен је донео пролетос чак и неке скандалозне уредбе о приватизацији. То је све јако лоше и на нама је да се боримо да се неке ствари зауставе и да се касније ураде ревизије. У питању је типична спин оф приватизација, где имовину практично преузима косовска агенција за приватизацију, а онда узме здрави део и прода неком другом, а да се уопште не зна ко су прави власници, где су, шта је са њима. То је криминал, јер, када некоме отимате нешто што му припада не можемо то назвати никаквим блажим именом. Ако уђете у бакалницу и узмете цак лука, сигурно ће неко да вам суди за то. Овде се одузимају огромни плацеви, зграде, приватизују се и државна и лична имовина. То је заиста криминал против кога се морамо борити.

У јавности су већ неко време у оптицају планови А, Б и Ц. Зашто су пилот пројекти Владе Косова, познати као планови „А“ и „Б“ неприхватљиви за Србе, и шта је суштина предлога представника Срба на Косову и Метохији, такозваног плана „Ц“ за децентрализацију Косова?

– План „Ц“ још није разрађен до краја. Раде га Срби који су на Косову и Метохији, тиче се децентрализације, али он још није био у мојим рукама. Да би постао план који је валидан неопходно је да га усвоји државни врх и да се представи и Координационом центру и Савету за Косово и Ме-

РИЈА, ПОЛИТИКА И СУДБИНА

тохију при кабинету премијера Коштунице. Зато о том плану не могу у овом тренутку да говорим. Планови „А“ и „Б“ су, имаћу слободу да кажем, кукавичја јаја. Уведене су неке необичне катастарске јединице. У српску општину Грачаница уведена је и чисто албанска општина Ајвалија, у којој живи око шест и по хиљада Албанаца. Ту су још неке катастарске јединице у којима живи мешовито становништво, па као у овом тренутку Срба има за тридесет више... Знајући какав је албански, а какав српски наталитет, јасно нам је да ћемо, ако смо данас таква већина, за пет година бити мањина. Пилот пројекти такође постоје. Направљене су две нове албанске општине, две српске и једна турска. Шта ће нам пилот пројекти у ситуацији каква је ова, где сваких петнаестак дана неко гине?

Децентрализација је неопходна за читав регион, и једино тако се може ојачати безбедност, одговорност и дати правни оквир за функционисање Покрајине. Сада се функционише ад хок, као Унмик нешто ради... Још нису откривени починиоци ниједне косовске трагедије, а убијено је 34 људи. Не зна се ко их је убио. Правоснажно није осуђен нико од 17. марта. Морам са незадовољством да констатујем да Унмик не ради свој посао како треба. Све то треба заиста препустити локалној самоуправи, и то суштински. Унмик је направио некакав оквир за децентрализацију, као одговор Влади Србије за план аутономије у аутономији. Све је то уреду, само што би такав план могао да се примени на Француску, рецимо, а никако на Косово. Понуђени су бољи кориснички сервис и боља проходност у партиципацији у локалној самоуправи. То је програм за неку срећену европ-

ску земљу, где је безбедност стопостотна, где треба да се бојите само саобраћајне несреће и психопата, и ничег више. Косово и Метохија је нешто сасвим друго, територија у тешком конфликту.

Шта се може очекивати од извештаја специјалног представника генералног секретара УН Каја Еида о стању на Косову и Метохији, који ће, по свему судећи, дати полазне основе за даље преговоре о коначном статусу?

– Срела сам се са господином Еидеом и верујем да ће његов извештај бити објективан. Но без обзира, ако и не буде тако, ми смо се спремили за разговоре о статусу. Нећемо одустати од тога да се уз разговоре о статусу, више од аутономије мање од независности, говори и о стандардима. Нећемо пристајати на стандарде на вересију. Наше је да инсистирамо на децентрализацији, која једино може да обезбеди боље стандарде, и за функционисање институција, учешће Срба и неалбанаца у њима, за осигурање безбедности, могућности повратка, осигурање писма, недискриминативности, чувања споменика културе и духовности... Децентрализација стоји у директној служби повећању и побољшању стандарда, а то је свим житељима Косова и Метохије циљ. И то је суштина опстанка, а суштина очувања државног суверенитета је даља и политичка прича.

Проблеми са струјом обележили су свакодневицу Срба на Косову прошле зиме и пролећа. Шта се предузима да се тај проблем реши?

– То је горуће питање. Велике проблеме имамо у свим радним групама, али су можда највећи баш у Групи за енергетику. Боримо се за то да постанемо други провајдер. Наравно, струја мора да се плаћа, али ћемо пронаћи начин који неће бити лихварски, јер у овом тренутку просечно домаћинство треба да плати око шест хиљада евра дуга за струју. Откуд људима толике паре? Покушаћемо да олакшамо плаћање дугова.

Да ли је уопште међународна заједница у стању да пронађе модус за приближавања два дијаметрално супротна става о судбини Косова, српског и албанског? Бајрам Косуми, председник Владе Косова недавно је изјавио да ће преговори почети у октобру, трајати мање од годину дана, а да ће у јуну 2006. године Косово бити независно.

– То је типичан албански став, који полази од премисе независност или ништа. То је и потпуно погрешан став, поменили смо шта је све на нашој страни када је у питању разрешење косовског проблема. Резолуција 1244 је снажан међународни уговор који не може да се поцепати или прогласи неважећим. Нема преседана у међународном праву који говори о томе да је некем отет део територије. Мислим да смо отимање превазишли. Као држава пробали смо силом, војском и полицијом, па смо видели како смо прошли. Дакле, нећемо ништа силом, а нећемо ни дозволити да се сада нама силом нешто отима. Између два супротстављена става, албанског и српског екстремистичког, на скали од 180 степени, постоји читав низ могућности. Опција коју нуди државни врх Србије и Црне Горе, коју нуди Влада Србије – више од аутономије, мање од независности, по мени је одлична. И то пре свега за Албанце. ■

Драгана МАРКОВИЋ
Снимио Горан СТАНКОВИЋ

Пише др Слободан САМАРЦИЋ
саветник председника Владе
Републике Србије за Косово
и Метохију

ИСТВАРНОСТ ФИКЦИЈА

Када су велики светски мајстори решавања конфликта писали сценарио за последњу епизоду драмске серије о Космету, нису ни помишљали да су и сами статисти у стварном историјском заплету, који није започео 1990. и неће се завршити 2006. године. Да су своју улогу схватили на скромнији начин, можда би и могли да помогну да овај тешки спор између Срба и Албанаца најзад почне да се решава. Јер, нама Србима и Албанцима заиста је потребна помоћ неког међународног ауторитета у овој ствари.

Оно што суштински разликује време „Милосрдног анђела“ и „стандарда пре статуса“ јесте сама ситуација. Она ауторе овог комада претвара у статисте једне много шире и сложеније драме, коју они нити схватају нити желе да прихвате. Ко би се удубљивао у Косово, поред Ирака, Авганистана и новог тероризма? Али њихова намера да напишу последњу епизоду, и да је, ако треба, и сами одиграју, нема много везе са косметском стварношћу, која ће наставити да постоји и када они оду, или бар промене модус свог присуства. На делу је отпор стварне ситуације стварној фикцији. На једној страни имамо стварни живот на Космету, а на другој технички извештај о стандардима специјалног представника генералног секретара Уједињених нација Савету безбедности. На једној страни, немогућност повратка двеста педесет хиљада прогнаних, а на другој испразну причу о повољнијој клими и условима за повратак, наравно без бројки и чињеница. На једној страни имамо сто педесет згаришта где су доскора били врхунски споменици културе и живе богомоље у које је ишао народ, на другој извештај о одлучној спремности на „почетак почетног покушаја“. На једној страни имамо српску децу коју у школе већ шест година прате наоружани војници, на другој убеђивање у суштински напредак у обезбеђењу слободе кретања, не рачунајући Северну Митровицу. И тако даље. То је та промењена ситуација која не дозвољава сапунски хеппенд, како је то једном замишљено.

Постепено претварање Косова и Метохије из мултиетничке у моноетничку средину пред очима међународне управљачке мисије само је један, иако најтежи показатељ подбачаја те мисије за шест година њеног деловања. Ни други делови косметске стварности нису бољи, иако нису тако људски драматични као што је случај са положајем Срба у покрајини. Њена привреда у потпуном је расула, њена социјална стварност увелико криминализована. Сами званичници Унмика говоре о стопи незапослености од 70 одсто. У градовима влада урба-

нистички хаос. У Приштини, према проценама Унмика, има преко 500.000 становника, према непуних 300.000 пре његовог доласка, уз мањак од 35.000 Срба који су пре рата тамо живели. Град се гуши у диму термоелектране „Обилић“, а нема струје три до четири дана недељно у зимским месецима, као ни други градови и села широм покрајине. Уз све то, ресурси српске имовине, чијом је простом отимачином купован социјални мир, готово су сасвим пресушили. Јавним и политичким животом владају кланови, чији се нерашчишћени рачуни наплаћују животима.

■ ПРОИЗВОЉНО ТУМАЧЕЊЕ РЕЗОЛУЦИЈЕ 1244

Али ма колико ова ситуација изгледала тешка и готово бесперспективна, за њу постоји релативно једноставан лек. То је независност Косова и Метохије. Када албански лидери о томе говоре, нама је јасно да овај ултимативни захтев нема суштинске разлоге у постојећој ситуацији у покрајини, па чак ни у ситуацији која је владала током деведесетих година. Овде напросто имамо посла са вишедеценијским националним програмом албанског покрета за сецесију. Када, потом, такав захтев постављају познати и непознати албански лобисти по свету, од неких америчких конгресмена до Међународне кризне групе, поново се не треба чудити, јер је у питању новац уложен у такав пројекат. Када, међутим, независност Косова и Метохије подржавају неки званичници значајних држава у свету или међународних организација, па и угледници који потичу из ових средина (као на пример чланови Међународне групе за Балкан), онда је реч о далеко озбиљнијем симптому светске и европске политике на Косову и Метохији. Реч је, наиме, о лошој инерцији међународне политике, коју у овом, као и у многим другим случајевима у свету, одликује специфичан „игнорантски опортунизам“. Овај релативно познати фено-

мен, који већ годинама лебди над стварношћу Косова и Метохије, тражи овим конкретним поводом бар минимално објашњење.

Сплетом околности, које су мање-више познате, Косово и Метохија постало је пре шест година повод озбиљне војне интервенције највеће оружане силе на свету. Без обзира на недостатак међународноправног основа за интервенцију, свет, а то значи његов утицајнији део, прихватио је ову оружану акцију као оправдану и из таквог довољног разлога извршио њену накнадну међународноправну легализацију посредством Резолуције СБ УН 1244. У овом документу највеће светске организације стоји пет кључних елемената: 1) на Косову и Метохији се уводи међународна цивилна и војна управа; 2) гарантује се суверенитет и територијални интегритет Савезне Републике Југославије (данашње Србије и Црне Горе); 3) међународна управа има задатак да стабилизује опште прилике у покрајини, где је на првом месту осигурање основних права и људских слобода и одржање мултиетничког карактера покрајине; 4) међународна управа треба да помогне формирање привремених институција самоуправе; 5) након остваривања ових основних задатака, прећи ће се на дефинисање будућег статуса Косова и Метохије.

Ови елементи Резолуције 1244 су јасни и, рекло би се, неподложни произвољном тумачењу. Одлучујуће је, дакле, оно што се догађа у самој стварности Косова и Метохије. Ту стварност је, међутим, добрим делом обликовало деловање цивилне мисије Уједињених нација. Од самог почетка, са својим специјалним представницима на челу, она је деловала пре као умишљени „деколонизатор“ него као спровођилац стриктног задатка добијеног од Савета безбедности УН. Нису, дакле, само косметски Албанци, њихови политички лидери и локалне институције, још од јуна 1999. почели да се понашају као да је Косово већ независно, него им је у томе на руку ишла и цивилна мисија УН. У читавом низу својих активности она је деловала као да је дошла са циљем да успостави нове државне механизме унутрашњег управљања Косметом, чиме је прекорачила своје надлежности из поменутог резолуције. Успостављање засебног царинског система, увођење међународних путних исправа за грађане Космета, нове регистарске таблице за саобраћајна возила, посебан код за ППТ саобраћај и посебан телефонски позивни број – све то и још много шта друго представља пре нове симболе независног Косова него услове бољег функционисања јавних служби. Покрајина се функционално одваја и удаљава од остатка Србије, чиме се полагамо ствара „навика“ независности од ње, која заједно са ултимативном политичком вољом доприноси општој атмосфери свршеног чина.

Тако се у пракси једно легално међународно правно стање непрестано враћа у стање оног почетног оправдања за оружану интервенцију. Као да је негде било одлучено да се Србија за оно што је учинила Албанцима на Космету мора казни-

ти губитком овог дела своје територије. Разуме се да ствари у међународном праву и међународним односима тако не функционишу, посебно након успостављања међународног поретка Уједињених нација. Нигде не постоји ни најмањи наговештај да би се сукоб државе и националне мањине на њеној територији могао решавати одвајањем простора на коме мањина живи од државе. У свету, и у Европи, постоји велики број конфликтних ситуација између државе и националне мањине и сама претпоставка да би се такав сукоб могао решавати сецесијом изазива велике сумње, отпоре и одбијања.

■ ПОЗИВ НА МОРАЛ

У случају Косова и Метохије овај недостатак легалног основа за подршку албанском сецесионизму надокнађиван је дискутабилним моралним разлозима и аргументима. Класична оружана агресија названа је у ту сврху хуманитарном интервенцијом. И као што бива, нико ову супституцију права моралом није боље изумио до један познати хуманистички филозоф. Прихватавши здраво за готово извештаје са терена, који су заиста били стравични, Јирген Хабермас је својевремено (априла 1999. у недељнику Die Zeit) свој прилог разјашњењу природе интервенције НАТОа насловио на необично експресиван начин: „Бестијалност и хуманост – рат на

Ограничена слобода кретања: контролни пункт Кфора

граници права и морала“. Све у свему, Албанци су независност од Србије завредели својом жртвом, својом преданом гандијевском борбом за слободу, својом неупитном моралном предношћу у односу на противника.

У овом тренутку нема потребе постављати питање да ли је стварно тако и било. Засад је довољно утврдити да је реч о супериорној јавној кампањи, која је однела убедљиву превагу у свету и створила довољан основ за интервенцију која представља преседан. Али не само за оружану интервенцију, већ и за свеколику инструкцију у правцу практичне деколонизације, која је условила стварно понашање Унмика на терену. Сматрало се да ће провалија између међународног права, коректно израженог у Резолуцији 1244, и политичког циља независности Косова и Метохије моћи да се превазиђе уз помоћ ауторитативно наметнутог начела правичности. Другим речима, практично понашање међународног посредника водило је томе да се елемент 2) Резолуције (гарантовани суверенитет и територијални интегритет Савезне Републике Југославије, односно Србије и Црне Горе) и елемент 5) (перспективно отварање питања о будућем статусу Покрајине) доведу у склад на необичан начин: постизањем независности Косова и Метохије.

За овакву операцију било је неопходно да се одржи континуитет моралне предности Албанаца и после успостављања међународне управе на Косову и Метохији. Та се претпоставка, међутим, распала као сапуница свега неколико недеља по доласку мисије Уједињених нација. Одговор Албана-

ца био је за међународне управљаче неочекивано бруталан – етничко чишћење Срба, што је значило убиства и протеривање, запоседање кућа, станова и земље, вандалистичко иживљавање над верским објектима и културним наслеђем Срба, чак и над њиховим гробљима. У првим месецима, овакво понашање било је означено као „разумљиви реваншизам“ (Бернар Кушнер, први специјални представник), али, како је време одмицало, већински Албанци давали су све мање шанси за планирано спровођење сценарија деколонизације. Седамнаести март 2004. био је нож у леђа извођачима њихове независности. Чак је и највећим присталицама оваквог једностраног епилога међународне мисије постало јасно да се ситуације времена „Милосрдног анђела“ и времена „стандарда пре статуса“ суштински разликују.

■ 17. МАРТ 2004.

У том међувремену дошло је до консолидације државне политике Србије поводом њене јужне покрајине. Ни тај процес није текao линеарно узлазном путањом, али трка с временом ипак није изгубљена захваљујући крајње нетактичном понашању албанског чиниоца. Тренутни биланс те политике садржан је у општој политичкој сагласности око неприхватања независности Косова и Метохије, директног утицаја на могући процес децентрализације унутар покрајине и спремности на дијалог са албанским лидерима и осталим учесницима о свим отвореним питањима. Не само да је исказана спремност на одбрану државних интереса у покрајини, већ таква спремност задобија право грађанства у оквирима сложене светске дипломатске сцене. Ови токови са своје стране знатно доприносе слици промењене ситуације, са којом се сада суочава међународни чинилац. У овом тренутку наша државна политика ушла је у фазу у којој и практично-политичким, а не само међународно-правним аргументима може да заступа одрживост унутрашње везе елемената 2) и 5) Резолуције 1244. Наиме, будући статус Косова и Метохије (елемент 5) сада се много конкретније и реалније може заступати и бранити у оквиру начела о суверенитету и територијалном интегритету Србије и Црне Горе (елемент 2).

Сасвим је друго питање предвидљивост исхода процеса који треба да решава будући статус Косова и Метохије. Тај исход није изванредан, али ни питање о исходу није више толико јасно, па ни оправдано, колико је било пре свега две или три године. Акције у овом подухвату сада су подељене између три стране: међународне, наше државне и косметско-албанске. И док су становишта друга два чиниоца јасна, али и међусобно крајње антагонизована, становиште прве стране доживљава одређену модификацију и унутрашње усложњавање, због којег предвидљивост исхода остаје тема само за политичке пропагандисте.

Извесно је да Србија и косметски Албанци

не могу да реше своја отворена питања без посредовања међународне заједнице. Вероватно неће успети ни након тога уколико албански представници не прихвате форму компромиса, на коју је Србија у потпуности спремна. Утолико став посредника добија на значају у овом контексту. Али, као што смо рекли, тај став постаје све мање јасан с протоком времена. За српску страну то је за сада добро, јер јој претходна јасноћа међународног опредељења апсолутно није одговарала. То опредељење, да подсетимо, у претходним годинама претежно је било окренуто независности Косова и Метохије. Сада такве отворене тенденције више нема и ова врста поступне модификације нашој страни сасвим одговара.

Али нико не може да каже да се клатно коначно померило ка одлучно неутралном, то јест објективном становишту међународног чиниоца. Ефекат игнорантског опортунизма још је јака страна његовог понашања у овој ствари. То можемо лако установити праћењем начина на који овај неопходни посредник спроводи сопствену политику „стандарди пре статуса“. Када би овде постојала минимална доследност, ми не бисмо ни говорили о будућем статусу Косова и Метохије, већ бисмо се крајње озбиљно држали теме о испуњености стандарда.

■ БОРБА ОКО СТАНДАРДА

Проблем је релативно једноставан, бар за разумевање. Косово и Метохија далеко је и од минималног остварења постављених стандарда. Доследна примена ове прокламоване политике међународне заједнице морала би на неодређено време да одложи разговор о статусу, све док стандарди не почну стварно да се испуњавају. У процени овога нема места произвољности. Привремене институције косметске самоуправе морају бити мултиетничке и по саставу, то јест репрезентативности, и у гарантовању неотуђивих права Срба и осталих мањинских заједница. Правосуђе Косова и Метохије морало би да буде и ефикасно и етнички непристрасно. Срби би морали да уживају неограничену слободу кретања. Њихов број у покрајини после шест година морао би да буде бар двоструко већи од садашњег и сви повратници морали би да живе у својим кућама и становима. Процес приватизације не би смео да атакује на јавну својину Србије и приватну својину Срба.

Косовски заштитни корпус не би био војнички устројен и наоружан, већ само спреман да реагује на елементарне непогоде, што му је једини задатак. И тако даље.

Све ово није случај на Косову и Метохији и све то није тешко описати, измерити и оценити. Али, како смо видели из техничког извештаја специјалног представника о испуњености стандарда, све то није тешко ни фалсификовати. Сама могућност да се тако нешто учини, а немоли реалност већ учињеног, изазива оправдане сумње у пожељну улогу међународ-

Терор пред очима чувара мира: напад на српску светињу

ног посредника у блиској будућности. Додуше, генерални секретар УН кориговао је Петерсенов извештај и именовao посебног специјалног изасланика за такозвану свеобухватну оцену стандарда. Али и његов мандат је одређен роком, који не нарушава сценарио по којем би разговори о статусу требало да почну неколико месеци после изношења свеобухватног извештаја. Све у свему – септембар, октобар. Као да је стрела одапета и лети према циљу.

Видљиви биланс промене код међународног чиниоца јесте промењена реторика, где спада и повећано уважавање ставова Београда. Иза тога стоје две ствари: немогућност даље оправдавања неуспеха косметских Албанаца да пруже доказ о својој способности да управљају покрајином, и респект јединствене државне политике у Београду, спремне на политички дијалог и компромисно решење. Оно што изазива нелагоду код најутицајнијих учесника са међународне стране јесте сазнање да мирно, трајно и свеобухватно решење овог сложеног питања тражи време и стрпљење све три стране. Овим ресурсом (време и стрпљење) сада располаже само српска страна. Сједињене Државе из својих разлога траже релативно брзо решење. Европска унија, по својој пословично пратећој улози када је реч о дубљим балканским сукобима, мање-више следи амерички приступ. Русија у овом међународном троуглу још има најслабији утицај. Није, међутим, немогуће да резултанта њиховог заједничког деловања буде нешто веће стрпљење и одвојено време, које би се посветило преговарачком процесу.

Највећи проблем имају косметски Албанци. Они већ шест година живе у фикцији независности коју су им створили други. Проблем је у томе што не могу (себи) да признају да та независност није она права, суверена и неповратна, какву ултимативно хоће. Али проблем је и у томе што онај који им је створио фикцију независности сада не може да им отворено саопшти истину. Наравно, не треба потцењивати реални положај и стање косметских Албанаца. Оно је, објективно гледано, ужасно у сваком погледу. Зато је опасно за Космет, за остатак Србије и за регион. Што је најгоре, албански лидери на себи својствен начин управљају овом опасношћу. То је чак позитивни политички параметар и за неке међународне учеснике. Они довољан разлог за независност покрајине налазе у, како кажу, фрустрираности албанског становништва на Космету. Уз дирљиву претензију на озбиљно учешће у тражењу решења, они се, заправо, понашају као деца која пред непријатним проблемом покривају очи рукама. Толико о њиховој озбиљности. А и даље их има много.

И тако се враћамо на почетак ове приче. Косово и Метохија је сада проблем ове генерације Срба и Албанаца. Али тај проблем није настао са њом. Основна тешкоћа међународне заједнице је у томе што је овај проблем дефинисала као учинак власти Слободана Милошевића. Зато је и покушала да га решава у кључу ликвидације његовог политичког наслеђа. Садашње међународне чиниоце било би тешко убедити да је утицај Јосипа Броза или Енвера Хоџе на овај проблем био гори од Милошевићевог. И зато би тај покушај данас био политички бескористан. За њих је довољно да се више удубе у постојећу структуру проблема. У њој је ионако садржана прошлост. Такав покушај уверио би их да су у име решавања овог проблема довољни мали, али неповратни кораци напред. Питање, дакле, није да ли ћемо пронаћи магичну формулу статуса Косова и Метохије, него да ли ћемо пронаћи начин помирења интереса који предуго стоје у тоталној опреци. ■

Специјални представник генералног секретара УН и шеф Унмика Сорен Јесен Петерсен

СТАТУС СТАБИЛИЗУЈЕ РЕГИОН

Генерални секретар Уједињених нација Кофи Анан именовao је 16. јуна 2004. Сорена Јесена Петерсена за свог новог специјалног представника и шефа Унмика. Петерсен је на тој дужности заменио Харија Холкерија. Дански дипломата је већ имао искуства са Балкана, где се од децембра 1995. до септембра 1996. налазио на дужности специјалног изасланика високог комесара у бившој Југославији.

Средином септембра Сорен Јесен Петерсен разговарао је у Приштини са групом новинара из Србије и Црне Горе и том приликом изнео своје оцене о безбедносној ситуацији на Косову и Метохији, процесу децентрализације, испуњавању стандарда међународне заједнице, коначном статусу Космета и другим питањима.

– Верујем да ће разговори о статусу Косова и Метохије почети до краја ове године – рекао је Сорен Јесен Петерсен. – Оно што за сада видим, јесте да су косовски Албанци много забринути када се ради о повратку на пређашње стање, док су косметски Срби забринути за будућност. Али, пре свега, коначни статус Косова мора да стабилизује регион. То је веома важно.

Петерсен каже да не може да одговори на питање у којој мери ће Београд бити укључен у разговоре око одређивања будућег статуса Космета, али уколико се уважава став читавог западног Балкана, то значи да је мишљење Београда од велике важности.

– Улога Београда у решавању проблема на Космету је суштинска – каже Петерсен – али понекад осетим да Београд не преузима такву улогу. Лично не мислим да је политика одсуства или политика бојкота најбољи начин да се утиче на ситуацију на Косову. Сада долазе веома важни тренуци. Убеђен сам да ће се Београд укључити на конструктиван начин. Сматрам да се мора јасно ангажовати у свим дешавањима на Космету. У најкраћем, треба нам конструктиван Београд.

Безбедносу ситуацију на Косову и Метохији у 2005. години, специјални представник генералног секретара УН Сорен Јесен Петерсен оцењује следећим речима:

– Према мом мишљењу, ситуација на Косову и Метохији је веома сложена. Ипак, чињеница је да се безбедност побољшала од марта 2004. године. Ову изјаву дао је и досадашњи командант Кфора генерал Ив де Кермабон и ја се слажем са тим. Стопа криминала је знатно смањена, а од марта 2004. године догодило се једно убиство на етничкој основи (јуна 2004. када је убијен српски младић у Грачаници). Недавно је убијено двоје младих Срба на путу Урошевац–Штрпце, али је прерано рећи да ли је њихово убиство етнички мотивисано. Сваки пут када се деси инцидент Срби се забрину, јер су прошли трауматске дане у марту 2004. године. Проблем је у томе што и уз добар Кфор, полицију Унмика и Косовску полицијску службу, ми, нажалост, не можемо да зауставимо људе који раде те ужасне ствари. Убеђен сам да ћемо успети да спречимо нову врсту мартовских догађаја, јер смо сада боље припремљени и мислим да их можемо зауставити пре него што ескалирају. То је веома важно, јер уз политички ризик који се повећава, мислим да постоји и ризик због људи који би желели да провоцирају. Желео бих да кажем како сам убеђен да неће бити инцидената, али то, нажалост, не могу гарантовати.

Пилот пројекти за децентрализацију општина на Косову и Метохији само су делимично успели. На питање да ли ће се они и применити, без обзира на противљење косметских Срба

Тужни повратак: монахиње спаљеног манастира Девич

који траже свеобухватну децентрализацију, Сорен Јесен Петерсен одговара:

– Циљ пилот пројеката је да се почне са неколико општина и да се види како се научене лекције могу употребити за свеобухватну реформу. Пилот пројекти који су од интереса за Србе, наравно да не могу бити примењени ако их они одбијају, али још увек се састајемо са српском страном. Контактирали смо са удружењем *Иницијатива грађана* и са неколико општинских председника. Покушаћемо да се сложимо, што би било веома добро. То је оно што треба да увери косовске Србе да је њихова будућност овде.

Шеф Унмика Сорен Јесен Петерсен сматра да на Космету предстоји још доста рада по питању изградње стандарда и то оних приоритетних.

– Проблем је у томе што су многи приоритетни стандарди повезани са исходом статуса – каже Петерсен. – При чему мислим, пре свега, на повратак расељених. Поред свих досадашњих проблема око повратка, убеђен сам да се многа расељена лица, која се до сада нису вратила, ни сада неће вратити, јер се ускоро приближава дискусија о статусу, па чекају да виде у какво ће се Косово вратити. Мислим да је веома важно да међународна заједница инсистира на потпуном спровођењу стандарда чија се примена мора наставити у току дискусије о статусу. Сигурно је да ће исход те дискусије о статусу утицати на изградњу мултиетничког друштва на Косову. ■

Зоран МИЛАДИНОВИЋ

СТАНДАРДИ

Документом Савета безбедности УН „Стандарди за Космет“ предвиђено је да се пре доношења одлуке о коначном статусу Косова и Метохије испуни осам најбитнијих услова (стандарда) за нормалан живот свих становника јужне српске покрајине која је под протекторатом УН.

Ти стандарди су:

Функционисање демократских институција самоуправе

Владавина права и закона

Слобода кретања

Одрживи повратак и права етничких заједница

Привреда

Имовинска права (између осталог, очување косметске културне баштине)

Дијалог

Косовски заштитни корпус

Извештај о достигнућима у примени стандарда на Косову и Метохији даће специјални представник генералног секретара УН Каи Еиде.

ПРЕЧ СТАВОВИ

У међународној заједници често је присутна тема која се своди на три питања: Да ли су обе стране спремне за разговоре о статусу Косова и Метохије, шта се може још урадити пре преговора о статусу јужне српске покрајине и како олакшати све тежи положај Срба?

Омоћник америчког државног секретара за европске и евроазијске послове Данијел Фрид изјавио је да привремена косовска влада „има да уради још много тога“ како би почели преговори о коначном статусу Космета. Господин Фрид је за „Глас Америке“ истакао да се неминовно ближи време за решавање тог питања, али је подвукао да пре него што почну преговори, власти на Косову морају доказати да су способне да гарантују „ваљано и одговорно управљање“.

„Сједињене Државе и НАТО нису интервенисали на Косову да бисмо, заустављајући етничко чишћење, омогућили моноетнички монопол другој страни. Напротив, желимо да власт на Косову заузме прави став и пружи руку српској мањини. Када то почне да се догађа, почеће процес будућности Косова“, истакао је Фрид.

Општа ситуација у области људских права на Косову, иако има неких побољшања, и даље је у озбиљном раскорак са међународним стандардима. На то је озбиљно упозорио омбудсман Косова Марек Антон Новицки у недавном интервјуу Радију Слободна Европа.

„Треба учинити још много напора да бисмо били у стању да говоримо боље о стању људских права“, каже господин Новицки, човек са најдужим стажем од свих међународних представника на Косову. Њему крајем године истиче мандат, а на чело те значајне институције долази представник Косова.

На питање да ли је променио став да на Косову нема услова за повратак расељених лица, Новицки је одговорио:

МИНИМУМ ЦИВИЛИЗАЦИЈСКИХ НОРМИ

„Стандарди за Косово и Метохију су минимум цивилизацијских норми које треба да карактеришу једно демократско друштво. Ми ћемо на њиховом испуњавању упорно инсистирати, посебно на повратку расељених, слободи кретања и децентрализацији, јер само њихова функционална примена омогућује опстанак српској заједници, осигурава заштиту наше тешко угрожене културне баштине и ствара предуслове за дијалог о једном међусобно усаглашеном компромису између Београда и Приштине“.

Православље, 15. септембар 2005.

– Нажалост, не видим разлога да променим став који имам дуже, чак и од времена када су Уједињене нације изражавале оптимизам за процес повратка који има безброј препрека. Када говоримо о броју лица која су се вратила и то упоредимо са бројем расељених, онда је број повратника заиста скроман.

О главним сметњама за повратак расељених, Новицки каже:

– Има много фактора које треба узети у обзир. Прво, безбедносна ситуација на Косову није охрабрујућа. По мом мишљењу, у том правцу треба учинити много више. Ни економске прилике не помажу. Да би се нормално живело, треба имати услове, значи средства која се могу радом обезбедити.

Косовски омбудсман је пре извесног времена истакао неопходност стварања Суда за људска права на Косову. На питање зашто је таква институција неопходна, Новицки одговара:

– То није само моја идеја. Она је потекла од парламентарца Савета Европе у јануару ове године. Чињеница која је преваходно узета у обзир када се разматрало ово питање јесте немогућност грађана Космета приступу Међународном суду за људска права. Други део Европе може да се жали Европском суду за људска права у Стразбуру, на основу Европске конвенције о људским правима. Косово због свог нерешеног статуса нема ту могућност. Како би се обезбедила правда и људско право, треба размотрити бар привремено решење. Једна од опција о којима се расправљало, а на крају то је и предлог Парламентарне скупштине, јесте оснивање једног таквог међународног суда само за Косово. ■

Б. К.

КОМПРОМИСНО РЕШЕЊЕ

На недавно одржаном 60. заседању Генералне скупштине УН у Њујорку министар иностраних послова СЦГ Вук Драшковић рекао је да се Београд залаже за компромисно решење проблема на Косову и Метохији и да једино што захтева јесте европски степен заштите права мањина и европски статус постојећих државних граница са Македонијом и Албанијом.

„Искрено и максимално смо за компромис, а компромис подразумева да једна страна не може добити све, а друга изгубити све“, рекао је он.

Нагласивши да не може бити ни ограничене аутономије, али ни независности Косова, Драшковић је додао да је предлогом „више од аутономије мање од независности“ власт у Београду максимално искорачила ка компромису, док се косовски Албанци нису ни померили из ровова од пре 1999. године и даље захтевајући само независност.

Албански злочини над Србима од бомбардовања до данас

ВРЕМЕ НАСИЉА

На основу документације Музеја жртава геноцида у Београду, грађе Координационог центра Владе Републике Србије за Косово и Метохију, Српске православне цркве – епархије рашко-призренске, Комитета за прикупљање података о почињеним злочинима против човечности и међународног права, Савезне владе, Међународног кривичног суда за бившу Југославију у Хагу и из других извора, постоје непобитни докази о непрекидном албанском терору, злочинима, прогону, отмицама и убиствима Срба на територији јужне српске покрајине, која се налази под управом међународне заједнице од јуна 1999. године

После 10. јуна 1999, када је НАТО прекинуо бомбардовање СРЈ започето 24. марта, дан после потписивања Војно-техничког споразума између те алијансе и Војске Југославије (9. јуна 1999) у француској војној бази код Куманова, којим је договорено повлачење југословенских снага безбедности (Војске Југославије и Министарства унутрашњих послова Републике Србије са Косова и Метохије) у року од 11 дана, те усвајања Резолуције 1244 у Савету безбедности ОУН, истог дана, 10. јуна 1999. године – Косово и Метохију запоселе су војне снаге Кфора под командом Организације Северноатлантског пакта. Од доласка међународне мисије (Кфора, под командом НАТО, и Унмика, цивилне мисије под управом ОУН) две трећине Срба, између 230.000 и 250.000, расељене су са Косова и Метохије. За четири године својим кућама вратило се само око две хиљаде прогнаних. Од оне трећине Срба који су остали на Косову и Метохији, трећина их живи у енклавама, заправо – у гетима за Србе. Њима нису доступне институције здравства и образовања, јер не могу слободно да се крећу ван својих енклава. Изгубили су радна места на којима су некада радили. Могу да обрађују само окућницу, али не и њиве у сеоским атарима, јер их тамо нападају и убијају албански екстремисти. Зато се Срби и даље

исељавају са Косова и Метохије. Над њима су у последње четири године почињени и бројни злочини, а у највећем броју недела, починиоци нису откривени.

Од доласка мировних снага 10. јуна 1999. до 10. јуна 2003. регистрована су 6.392 напада на Србе, у којима је убијено 1.197, рањено и повређено 1.305 житеља српске националности, а 1.138 киднаповано. Од укупног броја отетих Срба зна се да је 155 убијено, 13 је побегло, а 95 пуштено на слободу, док је судбина остала 863 непозната. Савезно министарство за иностране послове СРЈ објављивало је документе о албанским злочинима над Србима на Косову и Метохији, са збирним подацима о страдању заснованим на документацији Комитета за прикупљање података о почињеним злочинима против човечности и међународног права, коју чине изјаве сведока и ближњих убијених и несталих особа, судска, судско-медицинска, фотографска и видео-документација, те подаци прикупљени од Министарства унутрашњих послова Републике Србије, Војске

АЛБАНОТЕРОР

Професор Београдског универзитета др Драган Симеуновић дефинише албанско насиље и тероризам као специфичан феномен – албанотерор, наводећи бројне компоненте које су се испољавале последњих година: мере репресије према српском становништву са циљем да коначно напусти куће и станове, уништавање свих споменика културе који припадају српском народу и сведоче о његовом присуству на Косову и Метохији у последњих десетак векова, уништавање комплетне инфраструктуре којом се служе Срби на одређеној територији и уништавање српских гробаља.

Југославије/Србије и Црне Горе, Удружења породица киднапованих и несталих Срба са Косова и Метохије, Црвеног крста Југославије и Српске православне цркве.

Највећи талас насиља, убистава и отмица догодио се након доласка припадника међународних војних снага у летњим месецима 1999. године. Према подацима Владе СРЈ за период

Нескривена мржња албанских екстремиста: напад на припаднике Унмика у јужном делу Косовске Митровице

од 12. јуна до 30. октобра 1999, број киднапованих и несталих лица је 648, број убијених 447 (од тога су 22 заклана, 84 масакрирана и пет је спаљено), број рањених 216, број пријављених физичких напада, малтретирања лица и доношења тешких телесних повреда је 321, регистровано је 340 случајева претњи, а број обијених, опљачканих и насилно усељених станова је: 757 у Приштини, више од 200 у Косовској Митровици, 153 у Ђилану, 124 у Ораховцу. Према расположивим подацима UNHCR-а из септембра 1999, протерано је око 220.000 претежно Срба и Црногораца са Косова и Метохије.

Према подацима професора др Славише Добричанина, шефа Бироа за ексхумације и идентификације при Координационом центру за Косово и Метохију, до сада је ексхумирано 256 посмртних остатака, идентификовано 80, док су породицама предата 63 посмртна остатка њихових чланова. Сви Срби и неалбанци који су убијени после доласка Кфора и Унмика, усмрћени су мучки и свирепо. На жртвама су видљиви трагови мучења, прелома костију, што указује да су тучени и тупим и металним предметима. А што се тиче убиства из ватреног оружја, углавном је пуцано у потиљак, иза уха или у уста, мада има и случајева пуцања у пределу слепоочнице. Старије особе су углавном убијане у својим кућама и становима, док су млађе претходно киднаповане, па убијане после мучења. На основу до сада урађених обдукција, може се уочити да је било трагова иживљавања и после наступа смрти. Многим посмртним остацима жртава недостају делови тела, тако да је неколико лешева преузето без глава. Преломи костију или недостатак неког другог дела тела су уобичајени, а у неколико случајева пронађене су само главе убијених.

Припадници ОВК упали су у манастир Девич 10. јуна 1999. и остали до 12. јуна, до доласка снага француског Кфора. Три дана су несметано пљачкали манастир. За само неколико месеци од доласка мировне мисије уништено је или оштећено више стотина православних цркава и манастира. Манастир Свете Тројице изнад Муштушта (Сува Река), из 14. века, опљачкан је, демолиран, спаљен и затим срушен до темеља експлозивом.

ПОЧИНИОЦИ ЗЛОЧИНА

Према подацима Министарства унутрашњих послова Србије, због злочина над Србима на Косову и Метохији на потерницама се налази више од 300 албанских терориста, који су наредили, починили или били саучесници у бројним убиствима. Документацију о злочинима албанских терориста прикупљала је Служба државне безбедности (данашњи назив: Безбедносно-информативна агенција). На листи најтраженијих терориста, поред оних који су већ у притвору Међународног кривичног трибунала за бившу Југославију у Хагу (Фатмир Лимај, Хајрадин Баљај и Исак Муслију) налазе се Агим Чеку (командант Главног штаба Ослободилачке војске Косова, а сада командант Косовског заштитног корпуса), који је починио и злочине над српским становништвом у Републици Хрватској и Републици Српској Крајини 1991–1995. године, Хашим Тачи (председник Демократске партије Косова) и Рамуш Харадинај (председник Алијансе за будућност Косова) и други команданти и припадници ОВК.

Згариште српских кућа

Манастир Светог Марка код Корише (Призрен), из 1467. године, опљачкан је, демолиран, спаљен и потпуно срушен експлозивом. Манастир Светог архангела Гаврила у селу Бинач (Бузовик) код Витине, из 14. века, најпре је пљачкан и спаљен 22/23. јуна 1999. и затим динамитом разорен до темеља, и то прво конаци, а затим и црква, тако да су делови фресака били видни по рушевинама, а онда су пропали од невремена. Манастир Успенија – светог Уроша, Шареник (Горње Неродимље), из 14. века, минирао је и потпуно срушен. Манастир Светог Арханђела (Горње Неродимље), из 14. века, запаљен је и минирао. Манастир Светих Врача Козме и Дамјана у Зочишту, из 14. века, опљачкан је и демолиран, већина конака је спаљена. У лето 2002. године Албанци су минирали и остале делове порушеног светилишта.

Манастир Ваведења Богородице у Долцу код Клине, из 14. века, спаљен је, минирао и срушен до темеља.

Монаштво српских манастира на Косову и Метохији нема поверења у полицију Унмика, а још мање у Косовску полицијску службу, у којој су већином Албанци. До сада није откривен ниједан починилац убиства и отмица нити учесник у уништавању православних светилишта. Готово половина њих изграђена је између 10. и 16. века.

Рашко-призренска епархија поседује на Косову и Метохији више од 2.000 објеката, а уништено је 115. О стању највећег броја светилишта СПЦ сада нема увид.

Најновији масовни напади и покушај етничког чишћења Срба на Косову и Метохији увећали су ионако велики број напада албанских терориста од доласка снага УН на Косово и Метохију, а забележена су 6.842, у којима је убијено 1.218, а отето 1.150 лица. Рањене су 1.374 особе, већином Срби и други неалбанци.

Према последњим подацима Координационог центра и Министарства унутрашњих послова Владе Републике Србије, од 10. јуна 1999. до 14. фебруара 2004, од укупно 6.842 напада албанских терориста, 6.775 је изведено на цивиле, на припаднике МУП-а 57, а на припаднике ВЈ/ВСЦГ 10. ■

Ненад АНТОНИЈЕВИЋ

Пред преговоре о статусу

И ЗА БРЕМЕ БУДУЋНОСТ

А о краја ове године очекује се почетак преговора српске и косовске стране о будућем статусу јужне српске покрајине. Осим тога, још је много нерешених питања, тако да су и процене о брзини и успешности евентуалних договора веома различити.

Званични став Србије је да нема независности Косова, већ се нуди компромисна формула „више од аутономије, мање од независности“. Најпрецизније објашњење шта се заправо под тим подразумева дала је Санда Рашковић-Ивић, председник Координационог центра за Косово и Метохију. У интервјуу првом броју нашег магазина, а затим и у изјавама које је пренела дневна штампа, она каже да то значи да „Косово и Метохија имају свог председника, своју законодавну, извршну и судску власт. На држави, значи мање од независности, остале би границе, војска, место у УН, Министарство спољних послова. Дакле, Косово би имало све атрибуте државе, али не и независност“.

Власт на Косову, међутим, инсистира на независности као једином прихватљивом решењу.

Званични Београд је апсолутно за компромис по питању будућег статуса Косова и то је знак прихватања реалности. Нема тврдог става, али се таква искључивост не даје ни албанској страни. Тачније, захтева се европски степен заштите права националних заједница на Косову, заштита црква и манастира и европски статус постојећих државних граница с Македонијом и Албанијом.

И док се дипломатија захуктава, уз све дилеме које намеће овај тешки историјски проблем, положај српског народа на Косову никад није био гори. Председник Србије Борис Тадић оцењује да су косовски Албанци наметнули српској заједници најгори облик тираније већине. У ауторском тексту за европско издање *Вол стрит журнала* Тадић истиче да „косовски Срби, Роми, Турци и други неалбанци данас на Косову живе у горим условима од оних у којима су живели косовски Албанци током владавине бившег председника Србије и СРЈ Слободана Милошевића, током деведесетих. Заправо, они живе у најгорим условима у целој Европи“, драматично упозорава Тадић.

■ ОБАЗРИВИЈИ СТАВ ЗАПАДА

Чини се да је у доброј мери еволуирао и став западних земаља и САД према проблему Косова. То је важно, јер треба бити свестан чињенице да ће њихово опредељење бити и пресудно за будући статус.

Уравнотеженији став заузела је пре свега Контакт група, на састанку одржаном 20. септембра у Њујорку. Представници САД, ЕУ, Британије, Француске, Италије, Немачке и Русије, после разговора са шефом Мисије УН на Косову Сореном Јесеном Петерсеном и специјалним изаслаником генералног секретара УН за свеобухватну оцену ситуације на Косову Каи Еидеом, затражили су од косовских власти да појачају напоре ка успостављању стабилне мултиетничке демократије, уз оцену да је то од суштинског значаја за било какве преговоре о будућем статусу Покрајине. У саопштењу са седнице се каже да „спровођење стандарда није везано само за покретање процеса за одређивање статуса, већ мора бити само срце будућности Косова“.

Као потврда обазривијег става, пре свега САД, о питању Косова сведочи и недавна изјава директора Одељења за источну Европу у вашингтонском центру „Вудро Вилсон“, Мартина Шлезингера, који сматра да САД за сада не подржавају независност Косова. „САД се до сада нису заложиле ни за независност ни за било коју другу опцију. Међутим, индикације су да би Вашингтон желео да убрза процес који би довео до скорих проговора о статусу Покрајине. Ти преговори могли би да резултирају независношћу или неким другим решењем, али споразум о Косову морао би да буде, са америчког становишта, документ који би пре свега донео регионалну стабилност“, изјавио је Шлезингер за Глас Америке, наглашавајући да „не постоји стварно решење за Косово у смислу пресецања Гордијевог чвора. То је веома тешко и сложено питање које ће захтевати много времена, стрпљења и компромиса“.

■ ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЈА

У процесу децентрализације одбачен је план „Б“, који је за српску страну потпуно неприхватљив. План су претходно подржали представници земаља Контакт групе, али не и косовски Срби, који не прихватају да будућим општинама буде прикључено неколико насеља у којима убедљиву већину чине Албанци. Став је да нема оправдања да се иде на пилот пројекте у само неколико општина, већ се предлаже свеобухватна децентрализација као најприхватљивија и за Србе и за Албанце.

Политички напредак, макар да само показује добру вољу, постигнут је недавним првим неформалним сусретом српских и албанских политичара који су у Бечу разговарали управо о децентрализацији на Косову. На том састанку српска делегација представила је свој план децентрализације, са акцентом на нове надлежности општина, и предложила рокове за окончање процеса.

Албанска страна представила је свој план, који је подржао и Унмик.

Састанак је покренуо специјални изасланик генералног секретара Уједињених нација за процену стандарда на Косову Каи Еиде, који је раније рекао да је састанак неформалан и да на њему неће бити постигнуто решење било ког питања.

Састанак у Бечу о децентрализацији може се сматрати уводом у нове разговоре две стране, од којих су преговори о будућем статусу Косова најважнији. ■

Р. М.

ПРВИ СУСРЕТ МИНИСТАРА

У Београду је одржан први званични састанак на министарском нивоу, на коме су се министри културе Србије и Косова, Драган Којадиновић и Астрит Харачија договорили да именују координаторе за културу, који ће оформити радне групе за питања враћања докумената, повратка артефаката, питања везана за археологију и општу културну размену уметника. Разговарали су и о обнови манастира.

Како је саопштено из Министарства културе, Харачија је током разговора о обнови манастира оштећених у марту 2004. обећао да ће у ту сврху Привремене институције самоуправе Косова следеће године моћи да дају милион и по евра, поред већ издвојених 4,2 милиона.

Комисија за спровођење обнове (РИЦ), на чијем челу се налази стручњак из Савета Европе, једногласно је изабрала уговоре за првих 11 тендера које је одобрила Српска православна црква и предвиђено је да радови почну 10. октобра. Харачија је рекао и да је РИЦ расписао још 19 тендера, наводи се у саопштењу.